

Õiguskantsleri 2023.-2024. aasta tegevuse ülevaade

Puuetega inimeste õigustest lihtsas keeles

Puuetega inimeste õiguste kaitse

Õigus-kantsleri ülevaade

Juba teist korda paneb õigus-kantsler ühe osa oma tööde ülevaatest lihtsasse keelde.

See jutt käib puuetega inimeste õiguste kaitse kohta.

Õigus-kantsler on ametnik, kes kontrollib, kas kõik, mis Eestis toimub, on tehtud õigesti ja seaduste järgi.

Eesti õigus-kantsler on **Ülle Madise**.

Eesti kõige tähtsam seadus on **põhi-seadus**.

Kõik teised seadused peavad olema tehtud põhiseaduse järgi ja sobima põhi-seadusega.

Kõik inimesed peavad seadusi järgima, eriti ametnikud.

Õigus-kantsler kaitseb kõikide inimeste põhi-õigusi, ka laste ja puuetega inimeste õigusi.

Puuetega inimeste kõige tähtsam seadus on **puuetega inimeste õiguste konventsioon**

konventsioon – kokkulepe riikide vahel, millel on seaduslik jõud

See seadus ütleb:

puuetega inimestel peavad olema samad õigused,
nagu on teistel inimestel.

Seda seadust järgivad paljud riigid terves maailmas,
ka Eesti.

Kui puuetega inimeste õigusi rikutakse,
saab sellest teatada õigus-kantslerile.

Õigus-kantslerile annab nõu **puuetega inimeste nõu-koda**,
mille liikmeteks on puuetega inimeste esindajad.

Iga 4 aasta järel valitakse nõu-kotta uued liikmed.

Möödunud sügisel alustas tööd uus nõu-koda.

1 kord aastas, tavaliselt septembris,
teeb õigus-kantsler Riigikogule ülevaate,
missuguseid rikkumisi ta on pidanud lahendama.

Loe, mida tegi õigus-kantsler Ülle Madise
möödunud aastal puuetega inimeste heaks!

Puuetega inimeste õiguste ennetus-tegevus

Alates 1. jaanuarist 2019 jälgib õigus-kantsler,
kui hästi täidetakse puuetega inimeste õiguste konventsiooni.

Õigus-kantsler seisab selle eest,
et puuetega inimesed saaksid elada sama-moodi
nagu kõik teised inimesed.

Kõikidel inimestel on võrdsed õigused,
kõikidesse inimestesse tuleb võrdselt suhtuda.

Õigus-kantsler tuletab seda kõigile meelde,

et ära hoida olukordi,
kus puuetega inimeste õigusi rikutakse.

Sellist meelde tuletamist nimetatakse: **ennetus-tegevus**.

Möödunud aastal jälgis õigus-kantsler,
kuidas on lood ligi-pääsetavusega.

Tele-saadete ligi-pääsetavus

Kultuuri-üritused peavad olema ligi-pääsetavad kõigile.

See tähendab, et tähtsamatel üritustel peavad olema:

- **viipe-keele-tõlge** või **subtiitrid** kuulmis-puudega inimestele,
- **kirjeldus-tõlge** nägemis-puudega inimestele,
- **subtiitrite helindamine** lugemis-raskustega inimestele.

Kuulmis-puudega inimeste jaoks on subtiitreid vaja ka siis,
kui ekraanil räägitakse nende ema-keeles.

Viipe-keele-tõlget on vaja kurtidele,
kes oskavad viipe-keelt.

Viipe-keele-tõlk on tavaliselt ekraani alumises servas paremal pool.

Viipe-keele-tõlk selgitab vaatajatele viipe-keeles,
millest parajasti räägitakse.

kirjeldus-tõlge – keegi kirjeldab sõnadega sündmust,
laval või ekraanil toimuvat tegevust ja tegelaste välimust,
et ka need inimesed, kes ei näe,
saaksid toimuvast paremini aru

subtiitrid – tekst ekraani alumises servas, tavaliselt tõlge,
kus on kirjas sama jutt,
mida parajasti ekraanil räägitakse

subtiitrite helindamine – võimalus subtiitrite teksti kuulata

Kui telerist näidatakse mõnda riiklikult tähtsat sündmust,

peavad kõik inimesed seda jälgida saama.

Riiklikult tähtsad sündmused on näiteks:
laulu-pidu, presidendi kõne.

Alates möödunud aasta septembrist
saab Eesti televisiooni saadetele valida **automaat-subtiitrid**.

Automaat-subtiitrid teeb arvuti,
need ilmuvad rääkimise ajal kohe, automaatselt.

Automaat-subtiitrid on väga vajalikud kuulmis-puudega inimestele,
sest nii saavad nad jälgida ka otse-saateid.

Õigus-kantsleril on hea meel,
et Eesti Vabariigi 106. aasta-päeva ürituste tele-ülekannetel
olid olemas viipe-keelsed tõlked ja kirjeldus-tõlked.

Varem on juhtunud, et õigus-kantsler on pidanud
Eesti Rahvus-ringhäälingule (ERR) meelde tuletama,
kui tähtsad on sellised tõlked puuetega inimestele,
ning tõlgete tegemiseks isegi raha leidma.

Tänavu olid kõik ülekanded ligi-pääsetavad.

Õigus-kantsler loodab, et see jääbki nii.

Ka puuetega inimeste õiguste konventsioonis on kirjas,
et kultuur peab olema kõigile ligi-pääsetav.

Sellepärast tehaksegi järjest rohkem tele-saateid nii,
et neid saaksid jälgida kõik inimesed,
sõltumata oma eri-vajadustest.

Selve-kassad toidukauplustes

Selve-kassad on ise-teenindus-kassad,
kus inimene saab oma kauba ise skaneerida
ja kauba eest maksta,
kasutades puute-tundlikku ekraani.

Õigus-kantslerile kirjutati,
et selve-kassad ei ole kõigile ligi-pääsetavad.

Intellekti-puudega inimestele ja vanadele inimestele
võib selve-kassa kasutamine olla keeruline,
sest nad ei saa sellest aru.

Ratas-toolis istudes on raske ulatuda selve-kassa ekraanini.

Rulaatori või karkudega liikuvad inimesed,
kellel on raske tasakaalu hoida,
ei saa kaupu ise skannida.

Pimedad inimesed ei saa kasutada selve-kassa ekraani,
kui puuduvad häääl-käsklused.

Õigus-kantsler ütles:
Kõik avalikud teenused peavad olema ligi-pääsetavad.

See tähendab:
kaupluste omanikud peavad hoolitsema selle eest,
et puuetega inimesed saaksid nende poes hakkama.

Lisaks selve-kassadele peavad kaupluses olema ka tavalised kassad.

Kaupluse töötajad peavad oskama ja tahtma inimesi aidata.

Elu-ruumide ligi-pääsetavus

Puudega inimene Tartust pöördus õigus-kantsleri poole,
sest tal puudub ligi-pääs oma kodule.

Ta elab selles korteris juba 15 aastat,
korter kuulub Tartu linnale.

Korter on kohandatud nii,
et ratas-tooliga saab seal liikuda,
aga õuest korterisse saada on keeruline.

Majas on mitu treppi,
aga ratas-toolis inimene ei saa üksinda trepist ei üles ega alla.

Puudega inimene oli palunud Tartu linna,
et tema kodu-maja kohandataks nii,
et ta saaks ise koju ja kodust välja.

Tartu linn leidis,
et see inimene võib kolida mõnda teise majja,
kus on olemas liftid ja kald-teed.

Õigus-kantsler ütles:
Linnad ja vallad peavad hoolitsema selle eest,
et inimesed saaksid neile vajalikku abi.

Ei piisa sellest,
kui ainult üksikud majad on ligi-pääsetavad.

Tartu linn peab tegema selle inimese kodu ligi-pääsetavaks,
nii et ta pääseks kergesti koju ja kodust välja.

Puuetega inimesed ei pea elama ainult kindlates majades.

Puuetega inimestel on õigus elada seal,
kus nad tahavad elada
või kus nad on harjunud elama,
näiteks seal, kus elavad nende sõbrad ja tuttavad.

Puuetega inimesed peavad saama ligi igale poole
ja ümbritsevast aru saama
nagu kõik teised inimesed.

Kõik avalikud kohad peavad olema ehitatud nii, et seal oleks kõigil mugav liikuda.

Avalikud kohad on näiteks:

- tänavad ja kaubandus-keskused,
- haiglad ja arsti-keskused,
- koolid ja laste-aiad,
- bussi-jaamad ja rongi-jaamad,
- töö-kohad.

Ka elu-majad ja korterid peavad olema võimalikult ligi-pääsetavad, et puuetega inimesed saaksid oma sõpradel külas käia ja erinevatest üritustest osa saada.

Seda kõike ütlevad ka tähtsad dokumendid: puuetega inimeste õiguste konventsioon ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) puuetega inimeste õiguste komitee üld-kommentaar.

Vanad majad ligi-pääsetavaks

Uued majad on tavaliselt ehitatud nii, et seal on mugav liikuda ka lapse-vankri või ratas-tooliga.

Vanad majad ei ole tihti-peale ligi-pääsetavad, seal on kõrged trepid ja kitsad koridorid.

Vanemate majade ligi-pääsetavust uuris **ligi-pääsetavuse rakke-rühm**.

Ligi-pääsetavuse rakke-rühmas on inimesed, kes oskavad hinnata, kas mingi koht on ligi-pääsetav või mitte.

Need inimesed leidsid, et vanu maju saaks teha ligi-pääsetavamaks teiste remondi-tööde käigus.

Praegu remonditakse paljusid vanemaid korter-maju,

et need oleksid sooja-pidavamad
ja kütte peale kuluks vähem raha.

Nende ehitus-tööde ajal
võiks ehitada ka kald-teid ja leida teisi lahendusi,
millest oleks puuetega inimestele kasu.

Seaduse järgi peavad kõik linnad ja vallad mõtlema välja oma plaanid,
kuidas muuta ligi-pääsetavaks
võimalikult palju kohti ja maju.

Õigus elada kodus

Töö-ealine puudega naine elab oma kodus
ja saab talle vajalikku eri-hooldekande-teenust.

Sotsiaal-kindlustus-amet leidis,
et see teenus sellele naisele ei sobi,
et see naine võiks elada hoopis hoolde-kodus.

Naise eest-kostja küsis õigus-kantslerilt,
kuidas teha nii,
et naine saaks oma kodus edasi elada
ja talle vajalikke teenuseid saada.

Õigus-kantsler selgitas:
Puudega inimene peab saama just selliseid teenuseid,
nagu tal vaja on.

Seda, missugust abi inimesel vaja on,
tuleb hinnata selle inimese vajaduste järgi,
mitte tema puude või haiguse järgi.

Alati tuleb arvestada ka inimese enda soove.

Linnad ja vallad peavad oma puuetega inimestele pakkuma
erinevaid teenuseid,
nii päevaseid kui ka öö-päevaseid.

Esimesena tuleb pakkuda sellist abi ja selliseid teenuseid, et inimene saaks oma kodus edasi elada.

Hea halduse tava järgimine

Töö-ealise puudega inimese eest-kostja kaebas, et vald nõuab temalt liiga paljude dokumentide esitamist.

Selleks, et töö-ealine puudega inimene saaks vallalt toetust, pidi eest-kostja esitama vallale iga kuu

- eri-hoolekande-asutuse arved,
- kütuse-tšekid,
- panga-konto väljavõtte.

Eest-kostja leidis, et arvete ja tšekkide esitamine nii tihti on tema jaoks koormav ja alandav.

Lisaks oli hinnatud selle puudega inimese abi-vajadust viimase 5 aasta jooksul 3 korda!

Iga kord olid hinnangud ja otsused ühesugused, sest inimese abi-vajadus polnud muutunud.

Nii sage hindamine tuli sellest, et erinevad teenused, mida inimene saab, on erineva pikkusega ja alanud erinevatel aegadel.

Kui mõni teenus oli lõppemas, pidi eest-kostja kirjutama uue taotluse abi-vajaduse hindamiseks ja abi saamiseks.

Õigus-kantsler ütles:

Toetuste taotlemine ei tohi olla liiga keeruline.

Vald peab kaaluma,
kas kütuse-tšekkide esitamine iga kuu
on ikka vajalik.

Õigus-kantsler palus vallal hinnata,
kas abi-vajaduse hindamine
iga kord, kui teenus lõppeb,
on ikka mõistlik.

Ühest hindamisest peaks piisama,
et teha otsuseid mitmeks aastaks
ja mitme teenuse osutamiseks.

Samuti peab vald mõtlema,
kas teenusel peab olema lõpp-täht-aeg
ja kuidas see sobib inimese abi-vajadusele antud hinnanguga.

Eri-vajadusega laste toetamine koolis ja laste-aias

Puudega lapsel oli koolis tugi-isik 2 aastat.

Siis otsustas valla-valitsus,
et sellel lapsel pole tugi-isikut vaja.

Laps ei saanud koolis üksinda hakkama
ja pidi sellepärast mitu kuud koolist puuduma.

Lapse vanemad küsisid õigus-kantslerilt,
kuidas teha nii, et lapsel oleks jälle tugi-isik,
kes teda koolis aitaks.

Õigus-kantsler ütles:
Valla-valitsus peab abistama puudega last,
kui tal on abi vaja.

Kui koolis ei ole tugi-isikut,
peab tugi-isiku leidma sotsiaal-töötaja.

Puudega laps ei tohi abist ilma jääda.

Õigus-kantsler soovitas valla-valitsusel olukorda uuesti hinnata ja teha nii, et laps saaks endale tugi-isiku.

Valla-valitsus arvestas õigus-kantsleri soovitust.

Kõne-ravi

Üks lapse-vanem oli mures, sest tema lapsed ei saanud laste-aias kõne-ravi.

Kõne-ravi on vaja nendele lastele, kes ei hakka õigel ajal rääkima.

Kõne-raviga tegeleb **logopeed**.

logopeed – kõne-ravi spetsialist, kes aitab lastel õigesti rääkima õppida

Lapse-vanem oli ise leidnud logopeedi, kes aitas tema lapsi.

Lapse-vanem maksis logopeedile tema töö eest ja küsis vallalt abi oma kulutuste hüvitamiseks.

Vald hüvitas ainult osa kulutustest, mida lapse-vanem oli teinud.

Lapse-vanem küsis õigus-kantslerilt: kas on õige, et vald hüvitab vaid osa tema kulutustest?

Õigus-kantsler selgitas:
Kui lapsel on vaja kõne-ravi, siis peab ta seda lasteaias saama tasuta.

Kui laste-aias pole logopeedi ja lapse-vanem leiab logopeedi mujalt, peab vald või linn lapse-vanemale kulutused hüvitama.

Õigus-kantsler ütles valla-valitsusele,
et laste-aeda tuleb leida logopeed
ja lapse-vanemale tuleb hüvitada kogu summa,
mis ta on maksnud oma lastele kõne-ravi saamise eest.

Valla-valitsus tegi nii, nagu õigus-kantsler soovitas.

Puudega lapse vanema õigus era-elu puutumatusse

Ühel lapse-vanemal oli mure:
alati, kui tal oli vaja oma puudega lapsele hoidjat,
nõudis linna-valitsus, et ta kirjutaks avalduse.

Igas avalduses pidi olema täpselt kirjas,
miks tal hoidjat vaja on.

Selle järgi otsustas linna-valitsus,
kas tal on hoidjat vaja või mitte.

Õigus-kantsler leidis:
Iga kord ei peaks avaldust nõudma,
sest see solvab inimese väarikust
ega käi kokku põhi-seadusega.

Igal inimesel on õigus era-elu puutumatussele.

See tähendab, et ka puudega lapse vanem ei pea iga kord selgitama,
miks tal on vaja oma lapsele hoidjat
või miks ta ise oma last hoida ei saa.

Puudega lapse kasvatamine nõuab vanematelt rohkem hoolt ja vaeva
kui tavalise lapse kasvatamine.

Puudega laste vanematel on vaja ka aega endale.

Linna- ja valla-valitsus ei pea teadma,
kas lapse-vanem tahab minna trenni, juuksurisse või külla.

Kõikidel lapse-vanematel on õigus neid asju teha,

aga tavaliselt saavad lapse-vanemad oma lapsed kaasa võtta
või on neil lähedased,
kes saavad sel ajal lapsi hoida.

Töö-võime-toetuse maksmine

Möödunud aastal palus õigus-kantslerilt abi
puudega töö-võimetu inimene,
kelle töö-võime-toetust vähendati nii palju,
et ta sai ühel kuul kätte ainult 35 eurot.

See juhtus selle tõttu,
et inimene lahkus töölt kuu lõpul.

Kui inimene tuleb töölt ära,
makstakse talle ühe-korruga rohkem raha:

- eelmise kuu töö-tasu,
- pooleli jäänud kuu töö-tasu,
- tasu kasutamata jäänud puhkuse-päevade eest.

Kui inimene saab ühel kuul rohkem raha,
siis väheneb tema töö-võime-toetus.

Maksu-ametil on oma reeglid,
kuidas tuleb arvestada töö-tasusid
ja kuidas maksta makse.

Kui inimene lahkus töölt kuu lõpul,
arvestatakse kõik töö-tasud, mis ta saab,
1 kuu sisse-tulekuks.

Sellise arvestuse järgi võib olla 1 kuu sisse-tulek suurem
kui toetuse saamiseks vaja
ja töö-võime-toetus väheneb.

Kui inimene lahkub töölt kuu alguses,
jagunevad tema sisse-tulekud kahe kuu peale ära
ja töö-võime-toetus ei vähene.

Õigus-kantsler leidis,
et selline arvestus pole õige.

Inimesel on õigus saada kõiki tasusid ja toetusi,
mis talle ette on nähtud,
sõltumata sellest,
kas ta lahkub töölt kuu algul või kuu lõpul.

Õigus-kantsler teatas murest Eesti Töötü-kassale,
Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeeriumile
ja Riigikogu sotsiaal-komisjonile.

Mitte ükski neist ei võtnud mitte midagi ette!

Õigus-kantsler teatas Riigikogule,
et töö-võime-toetuse seadus peab sobima põhi-seadusega.

Riigikogu lubas töö-võime-toetuse seaduse uuesti üle vaadata
ja seda parandada,
nii et see ei rikuks inimeste õigusi,
mis on põhi-seaduses kirjas.

Mootor-sõiduki-maksu mõjust puuetega inimestele

Mootor-sõiduki-maks ehk auto-maks tähendab,
et kõik, kellel on auto,
buss või mootorratas
või mõni muu mootor-sõiduk,
peavad hakkama selle eest riigile raha maksma.

12. juunil võttis Riigi-kogu auto-maksu seaduse vastu.

Selles seaduses oli kirjas,
et auto-maksu ei pea maksma nende sõidukite eest,
mis on puudega inimeste jaoks ümber kohandatud.

Õigus-kantsler leidis,
et auto-maks ei sobi puuetega inimestele,
kellel on niigi vähe raha
ja kelle jaoks on auto häda-vajalik.

Pealegi kasutab suurem osa puuetega inimestest
täiesti tavalisi sõidukeid,
mis ei ole puudega inimeste jaoks ümber kohandatud.

Ka president Alar Karis lükkas auto-maksu seaduse tagasi,
kuna see ei läinud kokku võrdse kohtlemise põhi-mõtetega.

Riigi-kogu muutis auto-maksu seadust
ja võttis selle uuesti vastu 29. juulil.

President kiitis auto-maksu seaduse heaks.

Selleks, et auto-maks ei tekitaks eba-võrdsust,
tegi Riigi-kogu mõned **muudatused puuetega inimeste heaks:**

- Iga-kuised toetused tõusevad.
- Auto-omanikele makstakse ühe-kordset toetust auto-maksu leevenduseks.
- Muudetakse sotsiaal-hoolekande seadust, et abi-vahendite saamine oleks lihtsam ja nende eest tuleks vähem maksta.